

Gucewicz Wawrzyniec (1753—1798), architekt, profesor Akad. Wileńskiej. Ur. w Migańcach w pow. wilkomierskim, ochrzczony 5 VIII, syn chłopa Szymona Stoki i Montrym-Zakowiczówny, po nobilitacji 11 XI 1790 r. zaczął się pisać Montrym-Gucewicz h. Syrokomla. Uczył się w szkole pijarskiej w Poniewieżu; aby móc uzyskać wyższe wykształcenie, wybrał karierę duchowną. W l. 1773 uczył się w Seminarium Wileńskim i w Akad. Wil., gdzie uczęszczał na wykłady architektury Knakfusa. Z tego niewątpliwie okresu pochodzą przechowywane w zbiorze graficznym króla Stanisława Augusta studia porządków architektonicznych, podpisane «Laurent. Gucewicz Cler(icus)». Dzięki opiece bpa Massalskiego wyjechał w połowie r. 1775 do Warszawy i mieszkał tu przez pewien czas, wypełniając różnorakie jego zlecenia. W r. 1776/7 był na koszt Massalskiego na studiach w Rzymie i wydał tam nie znane nam krótkie dziełko w j. włoskim o architekturze (wzmianka o nim z r. 1781). Po powrocie, w r. 1777 lub 1778, otrzymał propozycję od Kołłątaja objęcia profesury architektury militarnej i cywilnej w UJ. G. udał się jednak do Wilna, gdzie w marcu 1778 r. razem z Knakfusem przyjęty został do loży masonskiej; był

wówczas nauczycielem matematyki w Seminarium. W l. 1775—8 zrezygnował z kariery duchownej. W r. 1778 Massalski zabrał go z sobą z Wilna za granicę. Zwiedzili Królewiec, Elbląg, Gdańsk, Berlin i Poczdam. W Hamburgu biskup zostawił G-a na kilka miesięcy, prawdopodobnie w związku z zamówieniami materiałów (kamienie, elementy architektoniczne, blacha ołowiana i może miedziana) dla odbudowy katedry wileńskiej wg projektu sporządzonego w r. 1777 przez architekta Józefa Sacco; kierownikiem budowy był Knakfus. G. pewnie w związku z tymi zamówieniami jeździł też do Bremy i Lubeki; w tym czasie odbył wycieczki do Danii i Szwecji. Z Hamburga na wezwanie Massalskiego wyjechał do Paryża, gdzie przebywał przeszło półtora roku. W styczniu 1780 r. bp Kossakowski w liście do Massalskiego pisał o zleceniach wypełnianych przez G-a w Paryżu. Kształcić się miał pod kierunkiem Soufflota, Rondeleta, Patte'a i Ledoux oraz w Akademii Architektury i w szkole architektonicznej J. F. Blondela. W końcu 1780 r. G. był już w Polsce, a w maju 1781 r. od pewnego czasu znajdował się w Wilnie, pobyt jego w Paryżu wypada więc na r. 1779/80. Paryskie studia G-a odbywały się w kręgach działalności dwóch spośród najwybitniejszych francuskich architektów epoki, Soufflota i Ledoux. Nazwiska Rondeleta i Patte'a, współpracowników Soufflota przy kościele Św. Genowefy w Paryżu (Panteon), wskazują, że G. musiał się szczególnie interesować budową tego wielkiego dzieła architektury klasycystycznej. Soufflot i Ledoux wywarli też decydujący wpływ na ukształtowanie się sztuki G-a. Studia paryskie wyjaśniają pionierski charakter jego sztuki i odrębność architektury klasycystycznej wileńskiej od architektury klasycystycznej warszawskiej w ostatniej ćwierci w. XVIII. O późniejszych kontaktach z Francją świadczy pobyt G-a w Paryżu w jesieni 1785 r. Po powrocie z Paryża w początku 1781 r. G. został zatrudniony przez Massalskiego przy rozbudowie kompleksu pałacowego w Werkach pod Wilnem, gdzie od kilkunastu lat prowadzono prace budowlane pod kierunkiem Marcina Knakfusa. Rozbudowa trwała do r. 1792. Powstał wówczas pałac główny (nie ukończony, rozebrany w pierwszej połowie XIX w.), dwie oficyny (jedna zachowana bez zmian, druga przebudowana w pierwszej połowie XIX w.), dom z dwukolumnowym portykiem i kopułą, budynek administracyjny, młyn, «sala», czyli «kościółek» w parku, i karczma. W parku przeprowadzono znaczne roboty, m. in. urządzono sztuczną kaskadę. Od maja 1781 r. zajmował się G. projektowaniem wieży ratuszowej w Wilnie. Ostateczny projekt zatwierdził król w r. 1786, po czym rozpoczęto budowę, która trwała do r. 1789. Po przerwie wznowiono prace pod kierunkiem G-a w r. 1797, a ukończono po jego śmierci pod kierunkiem Michała Szulca.

W r. 1783 G. objął kierownictwo odbudowy katedry wileńskiej po architekcie Józefie Sacco i Marcinie Knakfucie jako kierownika robót. W tym też roku pewnie powstała koncepcja monumentalnego klasycystycznego gmachu katedralnego. W marcu 1784 r. G. opracował w Warszawie dla króla «abrysy» wileńskiego kościoła katedralnego. Za projekt katedry król odznaczył go medalem Merentibus. Od r. 1784 kamienne detale architektoniczne, blachę ołowianą i blachę miedzianą sprowadzał Massalski za pośrednictwem domu handlowego F. D. Bertheau w Hamburgu. Kamień dostarczony był przez dom handlowy w Bremie. Transport odbywał się z Bremy i Lubeki na Klajpedę i Libawę drogą morską. Dostawy trwały do r. 1791. W lecie 1785 r. G., prawdopodobnie w drodze do Paryża, oglądał przygotowane ciosy w kamieniołomach koło Bremy. Po śmierci Massalskiego nastąpiła przerwa w budowie, a po śmierci G-a dokończył budowę w r. 1801 Michał Szulc. Prawdopodobnie w związku z nadaniem szlachectwa G. otrzymał, dzięki Massalskiemu, w dożywocie folwark Bernatek w pow. braclawskim, w starostwie szeszołskim, na 50 lat część ziemi z dóbr stołowych biskupich oraz kamienicę w Wilnie przy ul. Świętojańskiej.

W r. 1788 G. wstąpił do loży masońskiej Gorliwy Litwin w Wilnie, gdzie pewnie zetknął się z Jakubem Jasińskim. W zorganizowanej przez Jasińskiego szkole korpusu artylerii i inżynierii litewskiej objął G. po M. Sokolnickim wykłady architektury i topografii. Po wielu staraniach bpa Massalskiego, natrafiającego dłuższy czas na stanowczy opór rektora M. Poczobuta, G. został w lutym 1794 r. mianowany profesorem architektury cywilnej w Akad. Wil. (data nominacji podawana przez J. Bielińskiego na r. 1793 jest wątpliwa wobec oryginalnego listu G-a do króla, z 10 II 1794 r., z prośbą o umieszczenie go w Akademii — B. PAN w Kr.: rkp. 7 s. 105—7). Objąwszy katedrę, ogłosił G. program zapowiadający trzyletni kurs nauki. Obejmował nim budownictwo cywilne i wojskowe, zalecał użyteczność i prostotę stylu opartą na wzorach antycznych, stosowanie prawideł matematycznych i fizycznych, należyty dobór materiałów budowlanych. Zapowiedzianego programu G. nie zdołał wypełnić, gdyż w r. 1794 był jednym z głównych współpracowników Jasińskiego w przygotowywaniu na Litwie powstania. Zaprojektował zorganizowanie «pospolitego uzbrojenia» i dowodził gwardią municypalną w liczbie 1600 ludzi w czasie jej przeglądu 11 V 1794 r. na Pohulance pod Wilnem, dowodził gwardią narodową wileńską w bitwie pod Sołami 26 VI 1794 r., został ranny w bitwie pod Woronowem. Za udział w powstaniu G. został na krótko zawieszony w czynnościach profesorskich, ale wyjednałszy pozwolenie Repnina rozpoczął niebawem wy-

klady. Zmarł w Wilnie 21 XII 1798, pochowany na cmentarzu przy kościele Św. Stefana w Wilnie. Z żoną Hermanowską miał synów, Stanisława i Konstantego, oraz córki, Filomenę i Modestę.

G. miał projektować i budować dla Radziwiłłów, Sapiehów, Pocięjów, Paców, Chreptowiczów, Chomińskich, Scypionów, Tyzenhauzów, Niesiołowskich, Sołtanów, Karpiów i in., nic bliższego jednak o tych pracach nie wiadomo. Przypisuje mu się dom Karpiów, Tyszkiewiczów w Wilnie przy ul. Trockiej i dom Lejboszyca przy ul. Niemieckiej. W liście z 4 XI 1792 r. (lub 1793) bp Massalski wspomina o «abrysach» domów w Kretyndze, sporządzonych przez G-a, i projektował wyzyskać tu ewentualnie bloki kamienne, sprowadzone z Hamburga, a nie zużytkowane przy budowie katedry. W r. 1792 G. miał dokonać przebudowy pałacu biskupiego w Wilnie, ale nic z jego dzieła nie pozostało w późniejszej przebudowie przez Stasowa w pierwszej połowie XIX w.

W zbiorze graficznym króla Stanisława Augusta, prócz porządków architektonicznych i 5 planów projektów ratusza wileńskiego, znajdowały się 4 projekty pałacu z salą kopułową, fasady dużego pałacu i dwa projekty fasad mniejszych pałaców, wszystkie chyba nie wykonane, sporządzone bez określonego zamówienia, oraz «widok optyczny, jak ma być Cathedra Wileńska, w Roku 1786 wykonany», a więc nie ten, który G. sporządził dla króla w r. 1784. W r. 1792 G. nadesłał królowi na konkurs projekt Świątyni Opatrzności w Warszawie, ku uczczeniu Konstytucji 3 Maja, przedstawiający antykizującą świątynię podłużną. Projekty ratusza wileńskiego i projekt niewiadomego pałacu znajdowały się w Muzeum Sztuk Pięknych w Wilnie.

G. wywarł ogromny wpływ na architekturę Wilna i jego rejonu w ostatnich kilkunastu latach XVIII i w początku XIX w. Nie jest wyjaśnione, czy i które pałace wileńskie z końca XVIII w. można mu bezpośrednio przypisać. W każdym razie nie ma dostatecznych podstaw, by z jego nazwiskiem łączyć pałac Sapiehów w Dereczyniu z r. 1786 i kościół w Janowie z r. 1791. Nie jest wykluczone, że jego dziełem jest dwór w Czabiskach z r. 1794, który w typie przypomina znacznie wcześniejszy dwór w Radziwiłłmontach, budowany przez Spampaniego. Wątpliwe, by projektował drewniany dwór w Olszewie Chomińskich. Nie mógł projektować dworu w Cerkliskach, wybudowanego ok. 20 lat po jego śmierci. Nie jest też jego dziełem kościół w Suderwie, wybudowany w l. 1803—22 wg projektu ks. Wawrzyńca Bortkiewicza, choć wykazuje silny wpływ G-a. Kościół w Mejszagole nie ma nic wspólnego z G-em, który miał tam natomiast budować karczmę.

Rękopis pracy G-a *Traktat o rozmaitych piecach ziemianicznych* zaginął po jego śmierci. Rękopis

Skrót programu wykładów architektury, pisany własnoręcznie, znajdujący się w Muzeum Narodowym w Warszawie, zaginął w czasie ostatniej wojny. G. prowadził *Diaryusz*, o którym nie posiadamy żadnych wiadomości.

Janowski L., Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniw. Wil., Wil. 1939; Łoza, Architektki; Boniecki; — Batowski Z., Świątynia Opatrzności z r. 1791, Odb. ze Sprawozdań z Posiedzeń Tow. Nauk. Warsz., W. 1930 s. 3, 4; Bieliński J., Uniw. Wil., Kr. 1899—1900 II, III; Budreika E., Architetas Laurynas Stuoka Gucevicius, Vilnius 1954; Jaworska J., Z dziejów przebudowy ratusza w Wilnie, przyczynek do działalności architekta Józefa Sacco, „Rocz. Muz. Narod.“ (W.) R. 3: 1957; Jundziłł S., Zbiór ułamkowych wiadomości o osobach i zakładach naukowych w dawniejszym i obecnym stanie wileńskiego Uniwersytetu. Pismo Zbiorowe wileńskie na rok 1859, Wil. 1859 s. 145; Kłos J., Wilno, Przewodnik krajoznawczy, Wyd. 3., Wil. 1937; Kucharzewski F., Piśmiennictwo techniczne polskie, W. 1911—21 I 11, II 349; Kurczewski J., Kościół zamkowy czyli katedra wileńska, Wil. 1908—16 s. 216—31, cz. III; Lorentz S., Materiały do historii architektury na ziemiach W. Ks. Lit., Prace Sekcji Historii Sztuki Tow. Przyj. Nauk w Wil., Wil. 1935 II 259—60; tenże, Wycieczki po woj. wileńskim, Wil. 1932; Łopaciński E., Archiwalia do historii sztuki Wilna, Prace Sekcji Historii Sztuki Tow. Przyj. Nauk w Wil., Wil. 1938/9 III; tenże, Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w W. Ks. Lit. XV—XIX w., W. 1946 nr 944, 966, 1017, 1030; tenże, Szkice z dziejów ratusza wileńskiego od XVI do XIX w., Prace Sekcji Historii Sztuki Tow. Przyj. Nauk w Wil., Wil. 1938/9 III 121—6; Małachowski-Lempicki S., Wolnomularstwo na ziemiach dawnego W. Ks. Lit., Wil. 1930 s. 3, 5, 10, 165; Morełowski M., Przewodnik turystyczno-krajoznawczy po Wileńszczyźnie, Nowogrodzycynie i Grodnie, Wil. 1939—40; Mościcki H., Gen. Jasiński i powstanie kościuszkowskie, W. 1917 s. 115, 164, 250; Olszewicz B., Polska kartografia wojskowa, W. 1921 s. 38; Podczaszyński K., Żywoć W. G-a, „Dzien. Wil.“ T. 3: 1823 s. 14—30; Syrokomla W., Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna, Wil. 1860 II 73—4; Tatarzkiewicz W., Dwa klasycyzmy, wileński i warszawski, W. 1921; „Tyg. Illustr.“ 1864 nr 229 s. 57 (tu portret litografowany przez J. Głowackiego) nr 230 s. 67 (list B. Podczaszyńskiego do Redakcji); Tyszkiewicz K., Wilija i jej brzegi, Drezno 1871 s. 175—9 (Werki) s. 245 (Czakiszki, zyciorys); Wiadomości o życiu W. G-a, profesora architektury cywilnej i militarnej w Uniw. Wil., „Dzien. Wil.“ R. 4: 1816 s. 274—80; Zahorski W., Katedra wileńska, Wil. 1904 s. 46 i n.; — Rękopisum x. Bagińskiego (1747—84), Wydany przez E. Tyszkiewiczą, Wil. 1854 s. 109—10; B. Jag.: rkp. 6121, materiały rękopiśmienne dotyczące G-a w zbiorze Żegoty-Paulego; — Wypisy S. Lorentza z Korespondencji Massalskich (1743—93) z 2. teki, przed wojną w Arch. Tow. Przyj. Nauk w Wil.: rkp. nr 48 i 49.

Stanisław Lorentz